

DOOR:

Loek Schoenmakers is lector bij hogeschool De Kempel te Helmond, lid van het Lectoraat Leren & Innoveren bij de Marnix Academie en boardmember van Taos Institute.

Diana Baas is hogeschooldocent en onderzoeker bij hogeschool De Kempel. Haar onderzoek richt zich op de zelfregulatie van basisschoolleerlingen.

Hoe we met elkaar betekenis geven aan de werkelijkheid draagt bij aan het bouwen van onze toekomst, ook in ons onderwijs. Wanneer je dit leest, lijkt het logisch. Misschien word je nieuwsgierig naar *Sociale Constructie* en wat dit kan betekenen voor de wereld als geheel en voor het onderwijs.

VAN IK EN JIJ NAAR WIJ!

SOCIALE CONSTRUCTIE IN ONDERWIJS

WELKE WERELD?

We creëren onze werkelijkheid door hoe we mét en óver elkaar praten en omgaan met elkaar. Taal speelt daarin een belangrijke rol. Er ontstaan verhalen en wanneer we deze verhalen maar lang genoeg blijven vertellen en vasthouden, ontstaan er werelden van vanzelfsprekendheden. Sociale Constructie wil deze vanzelfsprekendheden doorbreken en zo tot nieuwe visies en alternatief handelen komen.

Er opent zich een hele nieuwe wereld als we de vijf aannames van Sociale Constructie als uitgangspunt nemen. *Sociale Constructie* gaat verder dan alleen het onderwijs. Of het nu om de wereld van onderwijs, onderzoek, bestuur, therapie, gezondheidszorg of organisatieontwikkeling gaat, het proces van betekenisgeving vindt overal voortdurend plaats. Al deze werelden kenmerken zich, doordat ze door mensen worden gemaakt. Onze wereld is rijk aan diversiteit die zich kenmerkt door een oneindige variëteit en verscheidenheid

aan mensen en hun perspectieven. Elk van deze werelden heeft zijn eigen aannames over wat waar, werkelijk en waardevol is om voor te leven. Maar wat als we dit als uitgangspunt nemen? Sociale Constructie nodigt je uit om hierover na te denken en op zoek te gaan naar nieuwe handelingsperspectieven.

SOCIALE CONSTRUCTIE? WAAR HEBBEN WE HET OVER?

Ken Gergen zegt: "Sociale constructie is een manier om naar de werkelijkheid te kijken. Mensen zijn sociale wezens. Ze gebruiken taal in al haar vormen om betekenis en woorden te geven aan de werkelijkheid waarin ze leren, werken en leven."

Elk woord is ooit ontstaan vanuit relaties. De betekenis van woorden ook. Als we het bijvoorbeeld het woord 'leerkracht', 'leerling' of 'school' gebruiken, krijgt elk van deze woorden pas waarde als we samen overeenstemmen wat we dan precies bedoelen. Vandaaruit gebruiken we deze woorden en

worden ze vanzelfsprekendheden.

Met taal construeren wij samen onze onderwijswerkelijkheid. Leerkracht en leerling duiden posities aan, van 'meer kennis hebben' en 'minder kennis hebben'. 'Speciaal onderwijs' leidt tot de betekenisgeving dat er 'speciale leerlingen' zijn, waarvoor we 'speciale scholen' hebben. 'Speciaal' heeft vaak de betekenis van 'je bent anders, je hebt een tekort' en 'we gaan je helpen'. Daarmee houden we een wereld van vanzelfsprekendheid in stand. Wat zou er gebeuren als we andere woorden gaan gebruiken? De leerling wordt partner of collega; 'speciaal' is voortaan elk kind en school wordt de wereld of het leven of... Het gevolg is dat we anders gaan praten over..., en anders gaan handelen en zo ontstaan er nieuwe onderwijswerkelijkheden die beter passen in onze snel veranderende wereld en bij wat de toekomst vraagt.

Of het nu om bijvoorbeeld onderwijs, religie, wetenschap, gezondheid of therapie gaat, elke gemeenschap ontwikkelt haar eigen taal en betekenis en handelen. Er is niet één wereld, maar een veelvoud aan werelden. De verzameling ideeën die sociale constructie wordt genoemd, behoort niet toe aan één individu. Sociale constructivistische ideeën ontstaan door een uitgebreid proces van dialoog, dat zich uitstrekt over verschillende disciplines en praktijken. Het kent

de volgende uitgangspunten:

1. Betekenissen van de werkelijkheid worden sociaal geconstrueerd.
2. Hoe we de werkelijkheid beschrijven en begrijpen komt voort uit onze relaties.
3. De geldigheid van deze realiteit bepalen wij zelf, houden wij in stand of veranderen we.
4. De waarde van de betekenis wordt in stand gehouden binnen specifieke gemeenschappen.
5. Met taal maken we de werkelijkheid, taal is actie.

Deze vijf uitgangspunten lijken eenvoudig, maar als je er over doordenkt leiden ze tot drastische veranderingen. Veranderingen waarmee we de vanzelfsprekende werelden waarin we leren en werken kunnen verlaten om vervolgens samen nieuwe (onderwijs) werelden te construeren die het welzijn van allen bevorderen.

RELATIONELE GERICHTHEID

Je kunt onderwijs, in onze Westerse cultuur, zien als een uitvinding

van mensen. Ooit – begin 1900 – werd onderwijs bedacht en ontwikkeld om groepen mensen te schoelen voor een nieuwe markt tijdens de Industriële Revolutie. De kenmerken – hiërarchie, standaardisatie, efficiëntie en controle – zorgden voor een gestroomlijnd systeem dat miljoenen mensen toegang gaf tot onderwijs. We zien deze elementen nog steeds in meer of mindere mate terug in ons onderwijs. Met name de individuele gerichtheid: het ontwikkelen van het individu is een belangrijk kenmerk van ons onderwijs. Omdat we ons onderwijs ‘zo kennen’, en ‘zo vinden dat het moet’ blijven we vanuit deze individuele gerichtheid ons onderwijs vormgeven.

ONDERWIJS ALS SOCIALE CONSTRUCTIE

Sociale constructie stelt een alternatief voor. In plaats van standaardisatie stelt het diversiteit als uitgangspunt voor. In plaats van individuele gerichtheid (het individu centraal), een relationele gericht-

ELKE GEMEENSCHAP ONTWIKKELT HAAR EIGEN TAAL EN BETEKENIS EN HANDELEN. ER IS NIET ÉÉN WERELD, MAAR EEN VEELVOUD AAN WERELDEN

heid (relatie centraal). Leren – zo stelt sociale constructie – is een relationeel proces waarin de betekenis van kennis ontstaat door dialoog, samenwerking en co-creatie. De school is geen fabriek – een statisch systeem – maar een levend, dynamisch organisme waar mensen – jong en oud – voortdurend met elkaar in interactie zijn, elkaar beïnvloeden in een veranderlijke wereld.

GROTE UITDAGINGEN VOOR ONS ONDERWIJS

Onze samenleving is sinds het industriële tijdperk drastisch veranderd en doet een ander beroep op onderwijs. De veranderlijkheid en onvoorspelbaarheid van de wereld en haar toekomst is enorm toegenomen. De intrede van technologie heeft de manier waarop we leren, werken en communiceren enorm beïnvloed.

We staan voor een groot aantal uitdagingen:

- ▶ De noodzaak tot samenwerken en verbinden. De wereld is uit verbinding. De toekomst van de wereld hangt af ons vermogen om samen te werken en verschillen te overbruggen.
- ▶ Improviseren en innoveren. In een wereld van snelle en onvoorspelbare veranderingen is het vermogen tot improviseren en innoveren essentieel.
- ▶ Omgaan met complexiteit. De wereld wordt geconfronteerd

Leren is geen eenzame activiteit, het is een collectief proces dat plaatsvindt in interactie met anderen

Foto: Tom van Limpt

met 'wicked problems', d.w.z. problemen die urgent zijn, maar heel complex en veranderlijk.

- ▶ Uitgaan van diversiteit en inclusiviteit. Uitgaan van verschillen zorgt dat er geen waardenoordeel is over wie 'sneller, slimmer en beter is ...' en diegenen die dat 'niet zouden zijn'. Inclusiviteit vanuit een constructionistisch standpunt neemt verschillen als uitgangspunt voor het construeren van onderwijs.
- ▶ De impact van technologie op het onderwijs. De opkomst van digitale technologieën heeft de manier waarop we communiceren, werken en leren fundamenteel veranderd. Technologie kan een motor zijn voor vernieuwing en ingezet worden als een platform voor interactie en co-creatie.

KAN HET ANDERS?

Het gangbare idee van onderwijs is om individuen te vormen volgens bepaalde die we vervolgens toetsen. Er is een sterke individuele gerichtheid. Constructionisten leggen de primaire nadruk op de relationele gerichtheid.

Het constructionisme echoot de woorden van filosoof en pedagoog John Dewey: "Elk onderwijs verloopt via de actieve deelname van

het individu aan een sociaal proces dat niet alleen kennis overdraagt in een geïsoleerde omgeving, maar ook kennis ontwikkelt en bijdraagt aan sociale vaardigheden en het bewustzijn van de leerling". Het proces van leren wordt verrijkt en verdiept door interactie en samenwerking met anderen, waarbij de leerling bijdraagt aan en leert van het collectieve bewustzijn van de gemeenschap. De relationele aard van de processen die het onderwijs vormgeeft en naar kennis leidt staat centraal. De focus richt zich op de kwaliteit van de relaties tussen leraren en leerlingen en tussen leerlingen onderling; binnen de schoolgemeenschap en haar omgeving. Leraren en leerlingen werken samen en door hun interactie ontstaat er kennis. Dit betekent dat het leer- en veranderproces in relatie staat met de context, de gemeenschap en de sociale relaties die binnen een school ontstaan. Leren is geen eenzame activiteit, het is een collectief proces dat plaatsvindt in interactie met anderen. De leraar is niet de enige bron van kennis, maar fungeert als facilitator die samen met de leerlingen op zoek gaat naar nieuwe inzichten. Dit vraagt een verschuiving van de traditionele rol van de leerkracht

DE LERAAR IS NIET DE ENIGE BRON VAN KENNIS, MAAR FUNGEERT ALS FACILITATOR DIE SAMEN MET DE LEERLINGEN OP ZOEK GAAT NAAR NIEUWE INZICHTEN

als autoriteit naar die van co-creator en facilitator of bemiddelaar in het leerproces.

DE TOEKOMST: EEN GEZAMENLIJK AVONTUUR

Onderwijs bevindt zich op een boeiend en cruciaal kruispunt. Er is niet één juist verhaal over 'goed onderwijs'. Verschillende benaderingen hebben waarde en bestaan naast elkaar. Wat van cruciaal belang is, is dat we in dialoog gaan. In plaats van te focussen op wat 'goed' of 'slecht' onderwijs is en wie gelijk heeft, nodigt sociale constructie uit tot het begrijpen van elkaars verschillende perspectieven. Vandaaruit zoeken we samen naar de meest passende benadering voor de uitdagingen van vandaag en de toekomst.

De weg naar deze transformatie is niet zonder obstakels, de voordelen zijn echter duidelijk. We kunnen leerlingen voorbereiden op een toekomst waarin ze actief bijdragen aan de maatschappij, waarin ze leren om samen te werken, creatief te denken en complexe problemen op te lossen. Het is aan ons om deze toekomst vorm te geven, door met elkaar te blijven leren, te experimenteren en vooral: door samen de hoopvolle, inclusieve onderwijsstroomlijnen te construeren voor onze leerlingen en de samenleving als geheel. ●

Dit artikel is een bewerking van inhoud uit het boek 'Sociale constructie' (ISBN 978 94 650 7017 9).

Foto: Tom van Limpt